

Jesmo li "pali" samo na procedurama? Kad se radi o djeci moramo reagirati na vrijeme, znati više, surađivati bolje!

FORUM ZA
SLOBODU
ODGOJA

Dejana Bouillet

Eli Pijaca Plavšić

Ana Šimić

Davorka Pekišić

Ana Munivrana

Kad se radi o djeci, potrebna nam je stvarna suradnja svih sustava, podrška roditeljima te humana i primjenjiva rješenja koja odgovaraju potrebama sve djece.

Sugovornice:

- *Prof. dr. sc. Dejana Bouillet, Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*
- *Eli Pijaca Plavšić, samostalna savjetnica u području obrazovanja*
- *Ana Šimić, savjetovateljica u području mentalnog zdravlja, s dugogodišnjim iskustvom rada kao socijalna radnica u području prevencije i zaštite djece, mladih i obitelji*
- *Davorka Pekišić, učiteljica predmetne nastave*
- *Ana Munivrana, psihologinja i izvršna direktorica Foruma za slobodu odgoja*

Koje probleme u sustavu prepoznajte, a koji školama otežavaju da pravovremeno i uspješno reaguju na nasilje te da pruže odgovarajuću podršku i pomoć djeci kojoj je to potrebno?

Dejana Bouillet: Obrazovni sustav je sam po sebi složen, pa su složeni i problemi koje školama otežavaju primjeren odgovor na nasilno ponašanje. Prije svega bih naglasila da još uvijek nije donesen *Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno obrazovne potpore i stručnoga tretmana učenika* kojeg Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi propisuje u članku 65a. Na to se nadovezuje velika raznolikost odgojno-obrazovnih ustanova u načinu na koji realiziraju školske preventivne programe pri čemu su rijetke ustanove koje provode strukturirane programe socijalno-emocionalnog učenja, što je prvi i najvažniji korak koji bi otvorio prostor za pravovremeno prepoznavanje učenika koji su u riziku za razvoj nasilnog ponašanja. Tu je i problem raznolikosti studijskih programa i inicijalnog obrazovanja učitelja i nastavnika koji u pravilu tijekom studija ne stječu kompetencije za ujednačeno pedagoško djelovanje i aktivan doprinos univerzalnoj prevenciji nasilnog ponašanja. Bez ovih komponenti teško je očekivati da je unutar odgojno-obrazovnog sustava moguće pravovremeno i cjelovito odgovoriti na potrebe učenika koji iziskuju stručne intervencije jer su već usvojili neprihvatljive obrasce ponašanja kojima ugrožavaju osobnu dobrobit, ali i sigurnost drugih učenika.

Tako dolazimo do suradnje obrazovnog sustava sa sustavom socijalne skrbi i/ili zdravstvom i pravosuđem koja u pravilu nije primjereno sinhronizirana, pri čemu propisane procedure nisu dovoljno usklađene s najboljim interesom djeteta.

Zaključno - promjene su nužne u svim komponentama sustava, a njihov bi cilj trebao biti prepoznavanje preventivnog djelovanja kao političkog i praktičnog prioriteta.

Eli Pijaca Plavšić: Ovaj slučaj ukazuje na ozbiljan nedostatak jasnih i dosljedno provedenih protokola. Konfuzne smjernice oko prepoznavanja i rješavanja problema u ponašanju djece mogu stvoriti nesigurnost kod roditelja, nastavnika i učenika. Učinkovit sustav treba pravovremeno identificirati potrebe svakog djeteta te roditeljima pružiti dovoljno informacija o planu i metodama koje se provode kako bi se svi osjećali zaštićeno i podržano. Stoga je hitno potrebno revidirati pravilnike i zakonske procedure koji zapravo paraliziraju sve institucije da djeluju u ovakvom slučaju i stvoriti procedure koje će osigurati kvalitetniji dijalog i brzu i efikasnu podršku djeci, roditeljima i sustavu u cijelosti.

Jedan od ključnih izazova s kojima se škole danas susreću i koji postaje sve ozbiljniji problem je usklađivanje moći roditelja da odlučuju o sudbini svog djeteta s moći sustava da provodi intervencije koje osiguravaju dobrobit djeteta. Roditelji imaju pravo i odgovornost da štite svoje dijete, ali stručnjaci unutar školskih i zdravstvenih sustava, sustava socijalne skrbi također imaju važnu ulogu u osiguravanju cjelokupne dobrobiti djeteta. Ovaj slučaj, ali i brojni prije njega otvaraju pitanje gdje je granica između prava roditelja i uloge sustava u donošenju odluka koje su u najboljem interesu djeteta. Uz to govore i o vrlo slaboj suradnji između različitih institucija, posebno obrazovnih i onih iz sustava socijalne skrbi. Samo kvalitetnom suradnjom svih i sinergijskim djelovanjem možemo osigurati efikasno rješavanje ovakvih i sličnih problema.

Ana Šimić: U rješavanju jednog slučaja naš sustav ne djeluje kao cjelina i u sinergiji, već kao sustav sastavljen od više dijelova, gdje svatko kaže „mi smo napravili sve što je u našoj nadležnosti”. U slučajevima gdje su djeca i ranjive skupine u pitanju postoji jako puno iznimki i ne može se sve propisati, zato smatram da je potrebna fluentnost, a ne rigidnost u postupanju i da je jako važna sinergija, suradnja i više direktne komunikacije između svih dionika.

Davorka Pekišić: Vrlo čest problem u sustavu je i samo nepovjerenje roditelja prema sustavu te prema učiteljima i stručnim suradnicima. Roditelji vrlo često negiraju neprijemljive situacije koje se događaju,

a vezane su uz njihovo dijete i često se boje bilo kakve dijagnostike (timske obrade, psihološke pomoći) kada se radi o njihovu djetetu. Zbog neprihvatanja teško je roditeljima i djeci pružiti pravovremenu podršku, a gotovo uvijek im je nudimo čim primijetimo naznake ponašanja kojem je potrebna podrška i pomoć.

Ana Munivrana: Pitanje koje dolazi u fokus je: što kad se kod nekog djeteta ponavljaju neprimjerena i zabrinjavajuća ponašanja u školi? Ponašanja koja ugrožavaju nastavu ili sigurnost učenika, ponašanja koja ukazuju na razvojne potrebe djeteta kojem je potrebna podrška i pomoć?

Dobra i pravovremena stručna procjena stanja i potreba djeteta te uključivanje djeteta i cijele obitelji u program podrške i savjetovanja/psihoterapije čine se kao prirodno rješenje od kojeg treba krenuti. Za ovo je naravno potrebna u ranoj fazi i dobra volja roditelja, kao i izvrsna stručna procjena.

Kvalitetna dijagnostika može pokazati radi li se o prolaznom problemu ponašanja ili trajnijem obilježju djeteta koje zahtijeva tretman, ili pak o situaciji u kojoj je najbolje da dijete pohađa nastavu u posebnim razrednom odjelu. U takvom razrednom odjelu - koje inače postoji u nizu škola u Zagrebu - dijete može pratiti redovni program nastave, no dobiva puno intenzivniji tretman i podršku, a kroz neko vrijeme se ponovno integrira u redoviti razred.

Ako obitelj ne vidi i ne prihvaća potrebu da se provedu dijagnostika i savjetovanje, onda je problem tamo gdje se trebaju "sresti" sustav obrazovanja, sustav socijalne zaštite i sustav zaštite zdravlja djece koji su trebali osigurati kvalitetna, dostupna i pravovremena rješenja, i za obitelj, i za školu.

S druge strane, tu je i postojeći pravni okvir unutar kojeg djeluju škole i druge odgovorne institucije u zdravstvu i socijalnoj skrbi. Iz onoga što vidimo zaključujemo da s jedne strane i sami Pravilnici ponekad otežavaju "postupanje", ali i da postoji određeno nerazumijevanje i poteškoće u njihovom provođenju.

Ustrajanje da dijete s problemima u ponašanju ostane u redovnom razredu često se opravdava inkluzijom. Kako u Hrvatskoj stojimo po pitanju inkluzije u školama?

Dejana Bouillet: Inkluzija podrazumijeva osiguravanje najboljih mogućih uvjeta odgoja i obrazovanja za svakog učenika, pa ni na koji način ne smije biti opravdanje za ugrožavanje dobrobiti učenika. Postoje jasne okolnosti u uvjeti u kojima je neki učenik u mogućnosti sudjelovati u uobičajenom nastavnom procesu. Na primjer, kada učenik dobije gripu ili oboli od neke druge bolesti, ne dolazi u školu već se na neki način liječi. Učenici o kojima je ovdje riječ nisu bolesni, ali trebaju pojačanu psihosocijalnu podršku da bi došli do razine da mogu učiti i napredovati poput svojih vršnjaka, u uobičajenim uvjetima. To znači da je važno osigurati raznolike uvjete u školama u kojima će se učenicima takva podrška pružiti i u kojima će se učenici osnažiti u razvoju individualno djelotvornih i društveno prihvatljivih oblika ponašanja kojima će primjereno zadovoljavati svoje potrebe, bez ugrožavanja potreba drugih. To mogu biti privremeni posebni razredni odjeli, produženi tretmani ili drugi oblici podrške učeniku, a najvažnije je da ta podrška uključuje i suradnju s roditeljima/skrbnicima učenika. Ako takvu podršku nije moguće osigurati u obrazovnom sustavu, morala bi biti dostupna u drugim sustavima.

Eli Pijaca Plavšić: Ovdje mogu istaknuti ono što znamo iz istraživanja i iz razgovora s učiteljima i nastavnicima. Našim odgojno - obrazovnim radnicima nedostaju kompetencije vezane uz inkluziju i

inkluzivne prakse i to stalno ističu. Ukoliko to nedostaje onda je jasno da vrlo često takve prakse u samim razredima ne funkcioniraju.

Davorka Pekišić: Za inkluziju je ključno stvarno uvažavanje različitosti kao ključnog segmenta kvalitetnog suživota svake osobe, ali i razvijanje kompetencija za život u okruženju različitosti. Nažalost, događa se da inkluzija postaje samo sjedenje učenika s ostalim učenicima u razredu. Velik problem je pedagoški standard, odnosno broj učenika u razrednome odjelu i broj učenika koji se školuju po redovitom programu uz individualizirani program. U takvim razrednim odjelima teško je provoditi nastavne aktivnosti jer svako dijete zahtijeva određen pristup. Također kako bi se provela kvalitetna inkluzija, potrebno je dodatno educirati učitelje i pomoćnike u nastavi.

Ana Munivrana: Više puta smo čuli ovih dana da moramo inzistirati na inkluziji. No, ako izlažemo djecu nečijem opasnom ili uznemirujućem ponašanju, i istovremeno ne pomognemo djetetu koje se tako ponaša, tu ne možemo govoriti o inkluziji, već o zatvaranju očiju pred problemima. Čini se da Hrvatsko društvo i sustav zapravo nisu pripremljeni na stvarnu inkluziju i da se inkluzija provodi polustručno. To i nije neko iznenađenje jer za stvarnu inkluziju su potrebne jako dobre pripreme i stručne edukacije kojih je u Hrvatskoj jako malo.

Što kažu pravilnici? Jesu li oni dobro koncipirani ili..?

Dejana Bouillet: Već sam ranije komentirala da nedostaje *Pravilnik o načinu i obliku provođenja odgojno obrazovne potpore i stručnoga tretmana učenika*. Načelno mislim da pravilnici sami po sebi ne mijenjaju praksu u sustavu i da je važnije u svakoj odgojno-obrazovnoj ustanovi napraviti plan djelovanja koji će u središte staviti dijete, a ne administriranje problema. Posebno problematičnim smatram procedure procjene psihofizičkog statusa učenika koje se provode prema kriterijima primjerenijim modelu deficita nego inkluzivnom modelu i kao takve ograničavaju mogućnosti osiguravanja primjerene podrške svakom učeniku.

Ana Munivrana: Imamo novi [Pravilnik o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima](#) (2024.), kao i [Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju](#) (iz 2015.). Tako dolazimo u pomalo neobičnu situaciju kad dijete ima poteškoće koje rezultiraju nasilnim ponašanjem, jer je pitanje što je uzrok, a što posljedica. Danas znamo da su većina nasilnih ponašanja pokazatelj i simptom nečeg dubljeg i da je takvoj djeci potrebna stručna pomoć. Ako se radi o prolaznijem ponašanju koje je možda bilo situacijsko ili povodljivo, bit će dovoljno savjetovanje djeteta i obitelji. No, ako sve to ide u nekom ozbiljnijem smjeru, ide se po Pravilnicima. To roditelji mogu doživjeti vrlo ugrožavajuće, jer se prema njihovom djetetu postupa "kazneno-pravno", i ide se u domenu socijalne skrbi, ili se pak ide u medicinsku domenu, gdje se potrebama djece govori u terminima "poremećaja", "oštećenja" i "smetnje" (primjer: [Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju](#)). Sve ovo naravno odmaže u suradnji s roditeljima, nije u skladu sa suvremenim inkluzivnim jezikom niti sa spoznajama o mentalnom zdravlju.

Tako da se postavlja pitanje - ne bi li trebali osigurati adekvatniji i suvremeniji pristup koji bi bio bliskiji i lakše razumljiv djeci i roditeljima?

S druge strane, čak i u slučaju pozitivne primjene Pravilnika, škole s kojima surađujemo često imaju dojam da im postojeći propisi ne omogućuju postupanje koje bi bilo u najboljem interesu sve djece. Naime, Pravilnici imaju svoja ograničenja, i kad se to pomiješa s činjenicom da škole nisu dovoljno stručno osnažene da i same adekvatno reagiraju, a k tome su međuresorna komunikacija i koordinacija

takve kakve jesu dobijemo ovakvu situaciju. Jer ako socijalna skrb ili zdravstvo ne odrade svoj dio, škola zapravo ima svezane ruke.

Eli Pijaca Plavšić: Već sam ranije istaknula konfuznost različitih pravilnika, no nije samo riječ u pravilnicima jer oni neće promijeniti samu praksu, potrebno je puno više zajedničkog djelovanja, razumijevanja procesa, povjerenja i suradnje među svim uključenima kao bi se djelovalo u najboljem interesu djeteta.

Zbog čega je u postojećem sustavu roditeljima teško prihvatiti ponuđene intervencije? Kako se roditelji snalaze između različitih sustava brige o djeci?

Dejana Bouillet: Nikome nije jednostavno prihvatiti činjenicu da dijete ima problem i/ili teškoću. U pravilu se radi o stresnoj situaciji na koje različite osobe različito odgovaraju. Roditelji trebaju podršku i razumijevanje, umjesto pukih procedura. Kako će netko povjerovati da je riječ o najboljem interesu djeteta kada prođu mjeseci i mjeseci dok se ne dobije neko rješenje? Kada se roditeljima ostvaruje primjerena suradnja od prvih susreta s obrazovnim sustavom, i ove je situacije lakše komunicirati. Zato se zalažem za puno više autonomije stručnih pedagoških službi i osiguravanje podrške koja je usklađena s Konvencijom o pravima djeteta, umjesto čekanja.

Eli Pijaca Plavšić: Primjećujemo sveopće slabljenje povjerenja u institucije, osobito one koje brinu o djeci i najranjivijim skupinama. Struka sve više gubi svoj profesionalni autoritet i glas u procesima donošenja odluka, što dodatno otežava uspješnu provedbu intervencija. Nedostatak stručnjaka, njihova preopterećenost te sve manje povjerenje u škole dovodi do nesigurnosti i ovakvih reakcija roditelja kojima nikad nije lako prihvatiti da njihovo dijete ima određenu poteškoću.

Ana Šimić: Iz iskustva bih rekla da općenito ljudi imaju sve manje povjerenja u sustav, a kada su djeca u pitanju onda je nepovjerenje još veće. Povjerenje se gradi, ono se ne podrazumijeva, pogotovo u današnje vrijeme. I to je problem koji traje godinama i kod nas se sve pokrene kada se aktualno nešto dogodi i umjesto da se iz temelja krenu raditi sustavne promjene imam dojam da se samo one naprave na površinskoj razini i eventualno izmjenom pravnih akata koji su u svemu ovome najmanji problem, i već tu se to povjerenje gubi, obećali su, a opet nisu ništa napravili.

Ana Munivrana: Odgojno-obrazovni sustav koncipiran je kroz ocjene i procjene, a ako se škola doživljava kao mjesto ocjenjivanja, a ne učenja i brige o djeci, roditelji u startu pristupaju s obrambenim stavom. Ocjene, shvaćene kao presuda za budućnost, stvaraju nepovjerenje, strah i tjeskobu kod djece i roditelja.

Ne pomaže naravno ni trenutno stanje u kojem se općenito suradnja i komunikacija s roditeljima učenika ne njeguje sustavno niti se omogućuje dovoljno vremena za nju.

Nadalje, usluge u zdravstvenom sustavu (pa tako i psihološka i edukacijsko-rehabilitacijska dijagnostika) su općenito sve nepristupačnije sve većem broju obitelji pa za dobru dijagnostiku potreba djeteta treba izdvojiti minimalno 200 eura, a za psihološko savjetovanje roditelja oko 50 eura. Uz to mnogi roditelji dijagnostiku doživljavaju kao problem ("Neće moje dijete ići psihologu.") i kroz strah od stigmatizacije ("To će ga obilježiti."), a nekad ni ne vjeruju sustavu ("Tko mi garantira da će te intervencije biti dobre za moje dijete?"). Ponekad ne vide dobrobit i korist u predloženim postupcima.

Sustav socijalne zaštite percipira se još uvijek više kao "zadnja opcija", kao "kazna" nego kao prilika da se podrži obitelj stručnim savjetima što bi mu i trebala biti stvarna uloga.

I onda se roditelji i djeca trebaju snaći između svih ovih sustava što često rezultira sukobima. Roditelji ponekad osjećaju da se ne mogu osloniti na institucije, jer nemaju povjerenje da će te institucije pokazati brigu za njihovo dijete i usmjeriti ih prema najboljim mogućim rješenjima. Onda se zauzimaju obrambeni položaji. U takvim situacijama gubi se interes djeteta. Dijete postaje objekt cijele situacije, a važnijim postaju zaštita nečijeg statusa ili ugleda. Ovo je recept za "savršenu oluju".

Što je potrebno promijeniti kako bi se izbjegle ovakve situacije?

Eli Pijaca Plavšić: Svi akteri – roditelji, odgojno - obrazovni radnici, sustav socijalne zaštite, stručnjaci i šira zajednica – moraju raditi zajedno kako bi se izgradilo povjerenje u sustav koji štiti djecu i osigurava sigurno okruženje za njihov razvoj. Ovo uključuje otvoren dijalog, transparentnu komunikaciju, jasne protokole i postupke te zajednički rad usmjeren jedino i isključivo na dobrobiti svih učenika. Potrebno je više naglasaka staviti na preventivne programe kao i na profesionalni razvoj svih odgojno-obrazovnih radnika u području inkluzije i inkluzivnih praksi.

Dejana Bouillet: Ukratko - najvažnije je osigurati kvalitetan preventivni spektar u svakoj ustanovi i zajednici i u središte staviti dijete, dobre, podržavajuće odnose i nalaženje mogućnosti podrške, umjesto međusobnog okrivljavanja i traženja krivca.

Davorka Pekišić: Potrebno je povećati broj pomoćnika u nastavi i stručnih suradnika (čak i socijalnih radnika) u školama, kako bi se osigurala individualizirana podrška učenicima.

Nužno je provoditi kontinuirane edukacije za učitelje kako bi se unaprijedile njihove vještine i kompetencije za rad u inkluzivnim razredima.

Raditi na smanjenju stigmatizacije kroz projekte i programe koji promoviraju toleranciju, empatiju i uvažavanje različitosti među učenicima.

Provoditi radionice i s roditeljima. Povezati sve sustave (socijalni, školski, zdravstveni) što bolje kako bi veći broj stručnjaka mogao što bolje djelovati. Zakonski regulirati *homeschooling* (školovanje kod kuće).

Ana Šimić: Istaknula bih važnost kompletiranja stručnih timova u školama, o tome se godinama govori i mali pomaci se rade ali očito nedovoljni, a to je ona prva i prava pravovremena podrška koja je najvažnija. Citirala bih dijelove izjave Ureda Pravobraniteljice za djecu iz 2023. godine, a u kojoj predlaže povratak socijalnih radnika kao stručnih suradnika u škole: *"Školski socijalni rad može značajno doprinijeti sustavu odgoja i obrazovanja u zaštiti prava i dobrobiti djece. Time bi se osiguralo rano prepoznavanje socijalnih rizika poput: vršnjačkog i obiteljskog nasilja, zanemarivanja, zlostavljanja, siromaštva i socijalne isključenosti, teškoća u razvoju, narušenih obiteljskih odnosa, problema u ponašanju. Olakšalo bi se pravovremeno, holističko i multidisciplinarno rješavanje navedenih problema te preventivno djelovanje. Također bi se postavili okviri za pružanje pravovremenih i integriranih usluga za djecu i osiguralo jačanje resursa stručnog tima unutar škola. Hrvatska je, naime, jedna od tri zemlje EU koje nemaju u sustavu obrazovanja socijalne radnike."*

Kako sam ranije spomenula, potrebne su duboke promjene u sustavu, ali nažalost vidimo da se u Hrvatskoj na djeci jako puno šteti, iako svi volimo reći da "na njima svijet ostaje".

Također je važno da pružimo podršku svima u sustavu brige o djeci koji rade odgovorno svoj posao u doista nezahvalnim uvjetima i pod sve većim pristiskom iz dana u dan.

Ana Munivrana: Pristup primjerenim programima odgoja i obrazovanja (redoviti, individualizirani, posebni itd..) kad se radi o skupini teškoća 6. (6. *Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja*) bi trebao biti vrlo fleksibilan i fluidan jer mentalno zdravlje i ponašanje djeteta, naročito osnovnoškolske dobi, može znatno varirati unutar jedne te iste nastavne godine. Naročito, ako dijete i

obitelj dobiju odgovarajuću podršku, savjetovanje ili psihoterapiju, primjereni oblik obrazovanja ne bi trebao biti nekakva trajna presuda, već privremena mjera koja omogućuje da se dijete lakše nosi sa stresom i uskladi oporavak i učenje. Bilo bi idealno da intervencije i prikladni oblici obrazovanja za prolazna stanja mentalnog zdravlja postoje u svakoj školi.

Također, treba nam sustav utemeljen na suradnji i povjerenju koji može vrlo rano na stručan način ukazati na to što je djetetu potrebno, voditi i savjetovati roditelje kroz taj proces, sustav koji brine da odgajatelji, učitelji i nastavnici budu educirani i koji omogućuje prilike za tretman (logopedski, socijalno-pedagoški, psihološki, psihijatrijski). Osjetljiv, podržavajući i suvremen sustav brige o djeci, gdje sustav obrazovanja, sustav socijalne skrbi i sustav zaštite zdravlja djece surađuju imajući na umu jedan zajednički interes, a to je interes djeteta. Potreban nam je pristup "brižnog vodstva" - u kojem će škole biti osnažene da prepoznaju, ukažu, savjetuju, vode roditelje kroz ključne situacije.